

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ... לֹא תַחַמֵּד

הרב שי וינטר

לוחות ותורה

לקראת סופה של פרשת משפטים מופיע הפסוק הבא (שמות כד, יב): **וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה וְהִנֵּי שָׁמַיְךָ וְאֶתְנֶנָּה לְךָ. אֶת לַחַת הָאֲבֹנִים וְהַתֹּרֶה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹתֵם**. במסכת ברכות (ה, א) מובאים דבריו של ריש לקיש הדורש את מילות הפסוק:

ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.

אם כן, ניתן לראות כי לעשרת הדברות יש מעמד מיוחד ביחס לשאר התורה. במסכת תמיד (ה, א) אומרת המשנה שהכהנים העובדים בבית המקדש היו קוראים את עשרת הדברות במסגרת קריאת שמע של שחרית. בגמרא במסכת ברכות (יב, א) מוזכר ניסיון להרחיב את התקנה הזו, ולהנהיג לומר את עשרת הדברות בקריאת שמע של שחרית גם מחוץ למקדש:

אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

ומבאר רש"י את הביטוי "מפני תרעומת המינין":

שלא יאמרו לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני.

נתינת מעמד מיוחד לעשרת הדברות עשויה להביא לכך שיחשבו שרק הם חשובים, ורק הם א-להיים. החשש מפני מחשבה כזו הוליד את הדיון בשאלה האם בשבת הקרובה ובשבתות דומות לה יש לעמוד בקריאת התורה בזמן קריאת עשרת הדברות. ישנה תשובה מפורסמת של הרמב"ם (שו"ת הרמב"ם סי' רסג), הפוסק שאין לעמוד, מתוך החשש שיאמרו שעשרת הדברות נבדלים משאר התורה, "בגלל מה שמגיע בזה מן ההפסד באמונה (ומה שמדמים), שיש בתורה מדרגות ומקצתה מעולה ממקצתה, וזה רע עד מאד". ואף על פי כן, האשכנזים נוהגים לעמוד, מתוך רצון 'לשחזר' את מעמד הר סיני.

גם לאחר החשש מתרעומת המינים וחששו של הרמב"ם, הרי שלעשרת הדברות אכן ישנו מעמד מיוחד, ודבר זה ברור גם מעצם העובדה שאלו הדברים שבחר ד' יתברך לומר לעיני כל ישראל. ומהו המיוחד בעשרת הדברים הללו? כך אומר רש"י בפרשת משפטים (כד, יב):

כל שש מאות ושלוש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן, ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו.

מקורם של דבריו במדרש במדבר רבה (יג, טז): "עשרת הדברות שהיו כתובים בלוחות... שתרי"ג מצוות בלולות בהן". נמצאנו למדים, שבעשרת הדברות יש שני פנים. מחד אלו ציוויים כשאר ציוויי התורה, והם אכן חלק מתרי"ג המצוות, ומאידך, הם מהווים שורשים לכל המצוות כולן (וכך אכן אומר המהר"ל בספרו תפארת ישראל, בפרק לה).

"אנכי" ו"לא יהיה לך" - שורש המצוות כולן

לאחר שדיברנו על היחס שבין עשרת הדברות לבין שאר תורה, נבקש להתבונן במבנה של עשרת הדברות. יש אפשרויות שונות לחלק את עשרת הדברות לקבוצות. אפשרות אחת היא לומר ש"אנכי" ו"לא יהיה לך" הם השורש של כל שאר הדברות, וממילא של התורה כולה. חלוקה זו מעוגנת בדרשת ר' שמלאי ובהסבר רב המנונא בשלהי מסכת מכות (כג, ב):

שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, אמר רב המנונא: מאי קרא? תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי... אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.

המהר"ל מבאר (תפארת ישראל, לח):

דבור 'אנכי' - הוא במציאות השם יתברך שלא לומר ח"ו אין אלוקים, והדבור השני שהוא 'לא יהיה לך'.. - 'ראוי שיאמין שהוא יתברך המציאות בלבד ואפס זולתו, כאשר הוא האמת'.

במקום אחר (דרשת שבת הגדול קצג, א) משמע מהמהר"ל שמשמעות הדבור "לא יהיה" היא שאין משמעות עצמית לכל נברא שהוא אלא לכבודו יתברך. אלו הם יסודות האמונה והתורה. ביחס למצוות ניתן לומר שכל מצוות ה"עשה" (לא רק אלו שבעשרת הדברות) הן תוצאה של "אנכי", וכל מצוות "לא תעשה" עומדות תחת הציווי "לא יהיה". לעשות רצונו ית' הרי זו קבלת מלכותו, ולעומת זאת מי שממרה את רצון הבורא נותן בכך משמעות עצמית לנבראים, שלא לכבודו יתברך, וכך אכן אומר אדמו"ר הזקן (תניא, ליקוטי אמרים, כ):

והנה מודעת זאת לכל כי מצות ואזהרת ע"ז שהם שני דברות הראשונים אנכי ולא יהיה לך הם כללות כל התורה כולה. כי דבור אנכי כולל כל רמ"ח מצות עשה. ולא יהיה לך כולל כל סס"ה מצות ל"ת ולכן שמענו אנכי ולא יהיה לך לבד מפי הגבורה כמארז"ל מפני שהם כללות התורה כולה...

חמש - חמש

חלוקה מתבקשת נוספת היא החלוקה לשני לוחות הברית. מעצם העובדה שהדברות נחקקו בשני לוחות באופן בו חמשה דבורים הם בלוח האחד והחמשה הנוספים הם בלוח האחר - נלמד על כך שיש משמעות לחלוקה זו.¹ ההסבר הפשוט לחלוקה זו הוא שחמש המצוות הראשונות הן מצוות שבין אדם למקום ואילו חמש האחרונות עוסקות במצוות שבין אדם לחבירו, ובלשונו של הרמב"ן (שמות כ, יג): "חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם". אלא שמאליה עולה השאלה על מיקום הדיבור "כבד את אביך ואת אמך" בסוף הלוח הראשון, ולא בלוח השני. נראה כי המיקום הזה בא ללמד שמעבר להיותה מצווה שבין אדם לחברו, מצוות כיבוד אב ואם היא גם חלק מהמצוות שבין אדם למקום. חז"ל עמדו על כך שהשווה הכתוב בין כבודו יתברך לבין כבוד ההורים. רעיון כזה עולה גם מתוך התבוננות בטעמי המצווה. הרב גינזבורג (בספרו "מצוות כיבוד הורים") מביא שלושה הסברים שונים של רבותינו לטעם המצווה ולחשיבותה, שיטת ספר החינוך, שיטת האברבנאל ושיטת הרמב"ן. הוא מאריך שם בביאור שיטות אלו כשלוש מדרגות שונות הקשורות זו לזו.

ספר החינוך (לג) מסביר שטעמה של מצוות כיבוד הורים הוא הכרת הטוב. הורינו גידלו אותנו והשקיעו בנו, ועלינו לדעת להכיר להם טובה. וכך אומר החינוך:

שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטונתו. וכשיקבע זאת המידה בנפשו, יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאוויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלמות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל, יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא.

"כבד את אביך ואת אמך" הוא ביטוי מובהק להכרת הטוב שבין אדם לחברו. אבל ממשיך ספר החינוך ומלמד שהתבוננות מעמיקה מביאה למסקנה שהכרת הטוב שלך צריכה להמשיך ולהתפשט גם לשורש השורשים, עד שאנחנו מגיעים לריבוננו של עולם שהוא סיבת כל אבותינו. מתוך כך, האדם יבין כמה ראוי לו להיזהר בעבודתו יתברך. גם רבנו בחיי בספרו חובות הלבבות מעמיד את עניין הכרת הטוב שבסיס משמעותי לעבודת ד'. הרב זצ"ל אומר בעין איה (שבת פרק א, יד) כי: "הכרת טובה היא העמוד המוסרי היותר גדול ונשגב, שכשיתפתח כל צרכו בלבנות בני אדם יהי עוזר מאד אל התיקון הכללי..."

האברבנאל מציע טעם אחר, ואומר שיסוד המצווה הוא שתהיה קבלת ההורים חשובה בעיני האדם ויאמין בה. מסורת הקבלה, השתלשלות התורה, היא יסוד מאוד חשוב בעבודת ד' שלנו. התורה עוברת אלינו דרך ההורים, בבחינת שאָל

¹ כך היא דעתו של חנניא בן אחי יהושע בירושלמי שקלים ו, א. ועיין שם בדעות נוספות ביחס לאופן כתיבת הדברות בלוחות.

אָבֶךָ וְיִסְדֶךָ קִנְיָן וְיֵאֵן רוּלְךָ" (דברים לב, ז). עלינו לכבד את ההורים שלנו כדי שנראה בהם את ממשיכי המסורת. גם לפי הסבר זה ברור שהמצווה הזו קשורה לא רק לצד האנושי, אלא גם לצד הא-להי, שהרי המסורת היא עניין מהותי מאוד בצד הא-להי של התורה, מעצם החיוב שלנו לקיים את התורה ואת מצוותיה.

הרמב"ן (שמות כ, יב-יג) אומר יותר מכך:

הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו, כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון... כי כבד את אביך כבוד הא-ל, כי לכבוד הבורא צוה לכבוד האב המשתתף ביצירה

חז"ל (קידושין ל, ב) לימדו אותנו כי "שלשה שותפין הן באדם: הקב"ה, ואביו, ואמו". כאשר מביט האדם בהוריו שהביאווהו לעולם הוא מבין שעצם היותו - פלא. הוא מכיר בכך שחייו שלו הגיעו מיוצר הכל דרך אביו ואמו. הוא רואה בהוריו את ההתגלות האלוקית של עצם החיים. רב יוסף, אומרת הגמרא (שם לא, ב) היה אומר על אמו: "איקום מקמה שכינתא דאתיא". הטעם שבדברי הרמב"ן מלמד אותנו לראות בהורינו את ההופעה הא-להית עצמה.

רוח המצווה

על פי סדר החיים התקין והרגיל, עיקר קיום מצוות כיבוד אב ואם הוא בחייו הבוגרים של האדם, לעת זקנתם של ההורים. חז"ל אומרים בקידושין (לב, א): "איזהו מורא ואיזהו כיבוד?... כיבוד מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא". הסדר הנורמאלי הוא שההורים מגדלים את הילדים, ולאחר שנים יש מעין היפוך, ההורים מתבגרים והילד צריך לדאוג להם לאותם הדברים שהם דאגו לו בילדותו. דומני כי גם שלושה היסודות שדיברנו עליהם מתחזקים בגיל המבוגר. כשלאדם יש ילדים משלו הוא יודע להעריך ולהגיע להכרת הטוב על כל מה שמגלו איתו הוריו. הוא גם יודע להבין יותר טוב את המשמעות של המסורת, וגם יותר מסוגל לראות בדברים את ההופעה הא-לוהית. מצות כיבוד ההורים הופכת להיות חלק מרכזי בעבודת ד', לא רק במובן המעשי אלא במובן התודעתי. האדם חש עד כמה הוריו הם השורשים שלו, הדרך להופעת נשמתו האלוקית בעולם.

יחד עם זאת, למצוות כיבוד הורים יש נספחים שהם לא עיקר המצווה, והם מוטלים עלינו גם בגיל צעיר. אנו מחויבים לשמוע את "רוח התורה" בהקשר למצוות בכלל ולמצוות כיבוד הורים בפרט. ברור שמעיקר המצווה אני לא מוכרח להקשיב לכל מה שאבא ואימא חושבים שאני צריך לעשות. אם אדם שומע את עצת הוריו ומתוך מחשבה מפוקחת ובוגרת חושב שנוכח לו דבר שונה, מותר לו לנהוג אחרת מעצתם. אמנם מ"רוח התורה" אנו שומעים שמצופה מאיתנו לייחס להורינו מקום משמעותי בחיינו. אנו חייבים לשמוע את עצתם ודעתם, גם אם לא נקבל אותה. ה"חזון איש" (יו"ד קמט, ח) מלמד אותנו שצריך לשים לב ל"רוח" מצוות כיבוד הורים ולהתאמץ שלא לצער אותם.

כל העולם לא נברא אלא בשבילי?

אני מבקש לעסוק בקשר שבין שני הלוחות. הזכרנו שהלוח הימני מייצג את המצוות שבין אדם למקום לצד הציווי "כבד את אביך ואת אמך", והלוח השמאלי מייצג את המצוות שבין אדם לחברו. אנו רואים שחז"ל קראו את הדברות לא רק במאונך, אלא גם במאוזן, דהיינו שיש קשר בין הדיבורים המקבילים במיקומם בשני הלוחות. וזו לשון המדרש (מכילתא דרבי ישמעאל כ, יד):

כי צד נתנו עשרת הדברות? ה על לוח זה ו-ה על לוח זה. כתיב "אנכי ה' א-להיך" וכנגדו "לא תרצח", מגיד הכתוב שכל מי ששופך דם - מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך... כתיב "לא יהיה לך" וכתיב כנגדו "לא תנאף", מגיד הכתוב שכל מי שעובד עבודה זרה - מעלה עליו הכתוב כאלו מנאף אחר המקום... כתיב "לא תשא את שם ה' א-להיך לשוא" וכנגדו כתיב "לא תגנוב", מגיד הכתוב שכל מי שהוא גונב, לסוף בא לידי שבועת שוא... כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" וכנגדו כתיב "לא תענה...". מגיד הכתוב שכל מי שמחלל את השבת, מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שלא ברא עולמו לששה ימים ולא נח בשביעי; וכל מי שמשמר את השבת - מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לששה ימים ונח בשביעי... כתיב "כבד את אביך ואת אמך" וכנגדו כתיב "לא תחמוד", מגיד הכתוב שכל מי שהוא חומד, סוף מוליד בן שהוא מקלל את אביו ואת אמו, ומכבד למי שאינו אביו.

אם כן, את עשרת הדיברות ניתן לחלק במאוזן לחמישה זוגות, כאשר יש קשר בין כל צמד דיברות. המדרש לעיל ציין קשרים מסויימים בין הזוגות, אך יש קשרים נוספים. יש מדרש מופלא בתנא דבי אליהו רבה (כו), המקשר את "כבד את אביך ואת אמך" לכל אחד מהדברות שנמצאים בלוח השני. למשל, מי שאינו דואג לפרנס את אביו ואת אמו הרי הוא "רוצח", לפני המקום. מסביר רבה של רחובות הרב אלימלך בר שאול זצ"ל (מצוה ולב עמ' 29 והלאה), שמי שאינו

מכבד את הוריו כאשר הוא יכול לעשות זאת - "הוא רוצח" את הוריו בתור הוריו, כי הואיל וקיומם וצרכיהם אינם מעוררים את זיקתו הטבעית להם, משמע שיש בלבו פנימה שלילה כלפי עצם הויותם".

וכך מובא במדרש, שם בייחס לקשר שבין "כבד את" לבין "לא תחמוד":

דבר אחר: כבד את אביך וגו' ולא תחמוד וגו'. מה עניין זה אצל זה? אלא ללמדך, אם יש לו לאדם מזונות בתוך ביתו ואינו מכבד וזן ומפרנס את אביו ואת אמו... נחשב לו כאילו הוא חומד את ממון של אחרים כל ימיו לפני המקום.

המדרש מלמד אותנו כי השורש של "לא תחמוד" הוא המחשבה של האדם שכל מה שיש בעולם נברא לשרתו. הוא המרכז של המציאות והכל סובב סביבו. גם הממון של חברו, וכן - גם הוריו. גם אם באופן מודע וגם אם בתת מודע, הוא חושב שתפקיד הוריו הוא להעניק לו משלהם, ואילו הוא לא חייב להם דבר. הוריו העניקו לו ועדיין מעניקים לו הרבה והוא אינו חש הכרת הטוב כלפיהם, הוא לא מרגיש צורך להחזיר טובה על הטובות המופלאות שהוא קיבל מהם. "הוא אינו נותן אל ליבו כלל שאפילו יתן להוריו את כל ממונו עדיין לא ישלם להם כגמולם בעד ממון וטורח ויסורים ואהבה שהשקיעו בגידולו ובחינוכו" (שם). אם הוא לא מבין ששלו - שלהם, הרי הוא חמדן.²

בתחילת פרשת משפטים (כא, א) אומר הרמב"ן שכל פרשת משפטים עומדת כנגד הדיבור האחרון בעשרת הדיברות, "לא תחמוד":

אלה המשפטים כנגד לא תחמוד, כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון, יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו. לפיכך אמר תשים לפנייהם משפטים ישרים, ינהיגו אותם ביניהם ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין.

היחס לממון ולרכוש המתבטא בלאו של "לא תחמוד" הוא עניין מאוד יסודי בעבודת ד' שלנו. זהו עניין שבאודאי קשור ל"בין אדם לחברו", אבל גם ל"בין אדם למקום". לדוגמא, על אדם שגונב אומרים חז"ל שהוא פוגם באמונה בנוכחותו ית' במציאות. הוא מתעלם מהעין העליונה, כביכול הקב"ה לא משגיח על העולם. הוא אינו מכיר בגבולות ששם הקב"ה ובאופן שבו הקב"ה זן ומפרנס כל אדם, ולא מעריך את מה שקיבל.

העולם הוא משל, והנמשל זה כסף

כסף הוא עניין מאוד רציני בחיים. הוא עשוי חלילה להעביר על דעתם גם את המקפידים ביותר על קלה כבחמורה במצוות שבין אדם למקום וגם באלו שבין אדם לחברו. שמענו פעמים רבות את ר' אברום שפירא זצ"ל אומר: "כל העולם הוא משל, והנמשל זה כסף". יש מובנים שונים לאמירה שנונה זו. בהקשר שלנו, נאמר שלא פעם מתוך אדם חס על ממונו, והוא מרכזי מאוד בהויות חייו, הוא עלול "לעגל פינות", ולפעמים יישכח קצת את ההלכה... ככל שמתבגרים השאלות שקשורות לעניינים של כסף נעשות יותר מורכבות ויותר מסובכות.

כשהדברים מגיעים לכסף, צריך להתאמץ להישאר בתודעת חיים של עבודת ד', שהרי כסף נראה כל כך רחוק מקדושה. דווקא בשל כך מאוד חשוב לדעת שכסף הוא דבר מאוד בסיסי. הבסיס של המשכן, בתוכו שורה השכינה, הוא אדני הכסף. היחס לכסף ולממון, היחס לרכוש שלך ושל זולתך, משמעותי בעבודת השם גם בין אדם לחברו וגם בין אדם לקונו. צריך להקפיד על כשרות המזון וראוי מאוד מאוד שהיא תהיה כשרות למהדרין. הכרח להקפיד על כשרות הלשון - הדיבור. זו חייבת להיות כשרות למהדרין. כך חייבים לנהוג בכשרות "מהדרין" גם בכסף. יש הלכות רבות שנוגעות לכל כך הרבה תחומים כלכליים, וצריך להקפיד עליהן. עלולים להיות איסורים חמורים של ריבית למי שאינו יודע לנהל את כספו ע"פ ההלכה, וכמובן, צריך להיזהר מאוד מאוד בממון חברו. הרב זצ"ל אומר ב"אורת התשובה" (יג, ה) שהדרך הטובה ביותר לממש את החפץ לצדק מוחלט בעולם היא ללמוד דיני ממונות:

כשחפץ אל הצדק המוחלט התיאורי בצורתו האצילית מתגבר הרבה בנשמת האדם, על ידי טהר נפשו במדות טובות ומעשים טובים, ותשובה גמורה מאהבה, פורצת היא התשוקה העליונה הזאת ובוקעת את כל האוירים הרוחניים, ודוחקת את עצמה עד למטה לארץ, ודורשת בחזקה את תפקידה להריץ בארץ משפט. ומוזה נולדת חבה חמימה מאד לעיון ולשנון של עמקי ההלכות שבין אדם לחברו, והמקצוע היותר גדול שבתורה, שהוא דיני ממונות, הולך ומתרחב, מתחדד ומתלבן, ועמו כל המקצועות של ההלכות המעשיות. וכיון שהצורה הרוחנית של הצדק הא-להי מתגלמת בחיי המעשה הרי היא מוסיפה עז, והנשמה מתחזקת עוד יותר, וההארה הרוחנית שלה מתבררת עוד במעלה יותר עליונה.

² עי' בשיעורו של הרב יהושע ויצמן בנושא זה, באתר ישיבת מעלות.

בדורנו מתרבים הספרים שעוסקים בנושא הזה. בספר "שו"ת משפטי ארץ" (של מכוון "משפטי ארץ" שבעפרה) ישנה הסכמה של הרב יעקב אריאל שנפתחת במילים "אֶל הַנְּעֻרֵה הַתְּפִלָּה י" (שמו"א א, כז). הוא מברך שם על כך שחלק "חושן משפט" של השולחן ערוך חוזר לתפוס את מקומו הראוי לו הן בספרות השו"ת והן בחיי המעשה. הרב אריאל מצטט את דברי ה"חזון איש" שאין לך ספר מוסר טוב יותר מאשר "חושן משפט". הוא מדבר על כך שמרשים להתבונן ברמה המוסרית של השאלות שנשאלו בשו"ת הזה, מהזהירות הרבה והרצון להימנע מאיסורי גזילה, הונאה, שקר ודומיהם.

אנחנו צריכים לחיות בתודעה שלתורתנו יש אמירות ברורות ותשובות לא רק לשאלות של כף וקדירה, אלא גם לשאלות ממוניות שנוגעות לכסף שלנו. יש הכרח להכניס את רבש"ע גם לעניינים הללו, הקב"ה נמצא בחיי החול ממש. אלו שאלות של יום יום, במפגש עם מוכר שנותן לך הנחה ללא סמכות, פקיד שלא יודע את כללי החברה שלו - רב קו וכדומה. גם אם העולם החיצוני לא תמיד מבין את מה שבעיניו הוא לא יותר מ"התחסדות" מוגזמת, עלינו להתרגל להחמיר בהלכות כשרות של כסף כדי להיזהר שלא לעבור על הלאו של "לא תחמוד", שבבסיסו, כמובן, הדרכת התורה ליחס הנפשי הנכון ביחס לממון חברו.³ בעז"ה נזכה שהכרת הטוב להורים שלנו תחזק את הכרת הטוב שלנו לריבוננו של עולם, ומתוך כך תחזק גם האמונה שלנו בכך שלא הכל שייך לנו. ממילא נזכה לזהירות גדולה וחשובה גם בענייני הממון.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "שיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכת רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכי הרוחניות של בן תורה בדורנו.

עריכה: דרור מורגנשטרן | **תמלול:** עדיאל קייזר ואמיתי קליין | **אינטרנט:** בניה בסיסט ועמית רייף-תגרי | **צילום:** דוד יוסוב ונתנאל הורוביץ | **הפצה:** הראל בן דוד

³ עי' באבן עזרא בפרשתנו. בעניין היחס שבין "לא תחמוד" ו"לא תגזול" עיי' בתוס' ד"ה 'בלא' בבבא מציעא ה, ב ואכמ"ל.